

Posudok
na dizertačnú prácu Mgr. Michala Milka
Sentience jako kritérium morálního statusu

Predložená dizertačná práca je rozsiahlym projektom usilujúcim sa o rozšírenie chápania mravného objektu, resp. snaží sa zahrnúť do množiny mravných objektov nielen ľudské bytosti, ale aj niektoré druhy zvierat, a to na základe kritéria sentience, teda prítomnosti vedomia a schopnosti vnímania bolesti. Dizertačná práca má okrem úvodu a záveru 9 kapitol, rozsah 314 strán, z toho samotný text práce tvorí 298 strán, čo je ďaleko nad rámec bežného rozsahu dizertácie.

Hneď na úvod možno konštatovať, že autorova snaha je sympatickým príkladom prístupu k náročnej problematike, keď pomerne detailne, v duchu analytickej etiky skúma jednotlivé aspekty problematiky, uvádza hypotetické i reálne príklady, na základe ktorých verifikuje svoje tvrdenia a hypotézy.

Vcelku možno súhlasiť s väčšinou jeho tvrdení, avšak z metodologického hľadiska by som vyčítal autorovej snahe a predloženej dizertačnej práci, že nepristupoval ku skúmanej problematike nestranne v duchu vedeckej objektivity, pretože už od úvodu jasne naznačuje svoj zámer, resp. výsledok, ku ktorému chce dospieť a celá dizertačná práca smeruje k tomu, aby dokázal svoje tvrdenia formulované v podobe hypotéz. Jeho snaha potom v niektorých prípadoch ústí do zjednodušených tvrdení a záverov, čo vidieť hlavne vo vzťahu k všetkým vyjadreniam týkajúcich sa utilitarizmu, s ktorými sa možno stretnúť v predloženej dizertačnej práci, kde namiesto vlastného podrobnejšieho skúmania utilitarizmu preberá všeobecné tvrdenia jeho kritikov, že utilitarizmus „...jednotlivcom nepriznáva absolútne žiadne práva, čo s ohľadom na požiadavku maximalizácie úžitku môže viesť k ich inštrumentalizácii“ (s. 16). Toto tvrdenie sa v rozličnej podobe opakuje v celej dizertačnej práci. Napríklad na s. 185 generalizuje svoje závery týkajúce sa Singerovho preferenčného utilitarizmu na celý utilitarizmus a interpretuje morálne práva jednotlivca ako prekážku dosiahnutia maximalizácie úžitku. V určitej obmene sa s týmito tvrdeniami stretne aj na s. 191. Rovnako nájdeme v texte práce autorovo tvrdenie, že „utilitarizmus totiž jedincom nepriznáva absolútne žiadne práva a v konečnom dôsledku ich nepovažuje skutočne za seberovných...“ (s. 212). Aj na s. 236 nájdeme určitú obdobu tohto tvrdenia. Pritom autor neberie do úvahy názory napríklad Richarda B. Brandta, Davida Cummiskeya, Davida Lyonsa, Raymonda G. Freya a viacerých ďalších utilitaristov 20. a 21. storočia, ktorí dokázali nájsť v utilitarizme miesto aj pre práva jednotlivcov, hoci z nich neurobili hlavnú tému svojich koncepcií alebo vyjadrení a vyvracajú autorom prevzaté tvrdenie o tom, že **utilitarizmus nepriznáva jednotlivcom absolútne žiadne práva**.

Vo viacerých prípadoch si autor zjednodušil dosiahnutie svojho cieľa selektívnym výberom literatúry alebo autorov, s ktorými polemizoval alebo vyvracal ich stanoviská. Príkladom toho môže byť voľba Schweitzerovej etiky úcty k životu ako krajnosti priznávajúcej morálny status všetkým formám života (s. 39-49), hoci v súčasnej literatúre k danej problematike by sme našli komplexnejšie koncepcie alebo názory, s ktorými by bolo náročnejšie sa popasovať než to bolo v prípade Alberta Schweitzera. Len pre ilustráciu možno spomenúť niekoľkých autorov, ktorí považujú život za kritérium pre priznanie určitého morálneho statusu jeho nositeľom, teda napríklad Kennethe Goodpaster, Nicholas Agar, Kenneth Einar Himma, L. W. Sumner, Leena Vilkkä a ďalší.

Skúmanie a vyvracanie tvrdení René Descartesa a Immanuela Kanta o zvieratách (s. 50-75) je v určitom zmysle „nosením dreva do lesa“, pretože jednak vývoj vedy jednoznačne dokázal nesprávnosť ich názorov a podobne aj vo filozofických diskusiách ich názory a argumenty boli podrobené obrovskej oprávnenej kritike, takže ťažko si na ich odmietaní vybudovať zásluhy. Argumentačnú schopnosť si treba formovať na súčasných názoroch a koncepciách, čo sa autorovi v mnohých prípadoch podarilo, napríklad v kontexte polemiky s Petrom Carruthersom, Petrom Harrisonom, Petrom Singerom i Tomom Reganom. Uvedené časti dizertačnej práce považujem za kvalitatívne najlepšie, napriek tomu, že nie so všetkými autorovými tvrdeniami súhlasím.

Za problematické, resp. diskutabilné autorovo východisko považujem morálne intuície, na základe ktorých posudzuje prijateľnosť alebo neprijateľnosť normatívnych záverov vyplývajúcich z jednotlivých etických teórií (s. 5, 25, 202). Ak akceptujeme autorov prístup v podobe 6 podmienok na základe reflexívnych úsudkov, teda ak akceptujeme pojmovú jasnosť, informácie, racionalitu, nestrannosť, „chladnú hlavu“ a platné morálne normy (s. 35-36), možno morálne intuície ešte považovať za intuície alebo je to už výsledok náročného kognitívneho procesu, ktorý má všetky črty morálneho uvažovania, resp. morálneho myslenia? A sú potom takto vnímané morálne intuície ešte nestranné alebo sú už determinované našimi filozofickými východiskami, z ktorých pristupujeme k reflexívnej rovnováhe? Dôvodom pochybnosti o morálnych intuíciách ako základu nášho morálneho uvažovania môžu byť aj morálne intuície týkajúce sa utrpenia zvierat, na ktoré apeluje autor (napr. s. 86). V podstate až donedávna naše morálne intuície nepovažovali spôsobovanie bolestí, utrpenia a prípadne aj smrti zvierat za morálne nesprávne alebo dokonca morálne zlé. Otázky interrupcií, eutanázie, umelého oplodnenia atď. môžu byť príkladom toho, že morálne intuície nie sú spoľahlivým východiskom pre hľadanie odpovedí na to či sú ich riešenia morálne správne alebo nesprávne, prípadne dobré alebo zlé.

V kontexte predloženej práce mám okrem iného pochybnosť aj o vhodnosti pojmov morálny aktér a morálny príjemca, prikláňam sa viac k pojmom mravný subjekt a mravný objekt, ktorý podľa môjho názoru sú vhodnejšie, ale to môže byť vec diskusie. A okrem toho aj autorovo vymedzenie obsahu pojmu morálny aktér vzbudzuje moju pochybnosť, keďže kritériom sa stáva prítomnosť konajúcej bytosti a argumentuje sa právnou úpravou (s. 13-14), čo nie je celkom adekvátne vo vzťahu k filozofii, resp. etike. Odvolávanie sa na Kanta v tejto nesúvislosti nie je namieste, pretože Kant mal na mysli, podľa môjho názoru, iné prípady než momentálny afekt konajúceho, ktorý možno spájať s neprítomnosťou. Z autorovho vyjadrenia by mohla vyplývať situácia, že konajúci jednotlivec v jednom okamihu je mravným aktérom, resp. mravným subjektom, ale pod vplyvom afektu prestáva ním byť, keďže stratil prítomnosť a po upokojení sa zase stane mravným aktérom, resp. mravným subjektom. Prikláňam sa viac k tomu, že v prípade mravného subjektu, resp. morálneho aktéra by malo ísť o mentálne zdravého dospelého jedinca schopného rozoznať morálne požiadavky spoločnosti alebo komunity kladené na neho, podľa toho sa rozhodovať a konať vrátane schopnosti niesť zodpovednosť za svoje konanie, jeho výsledky a dôsledky.

Oceňujem autorovu snahu rozšíriť množinu mravných objektov, resp. bytostí s morálnym statusom aj o zvieratá s určitým vedomím a schopné cítiť bolesť (s. 176), teda nevzťahovať ich iba na ľudské bytosti vrátane marginálnych prípadov ľudských bytostí (ako sú novorodenci, mentálne postihnutí jedinci, senilní jedinci atď.). Predsa však vzniká otázka, čo s prípadmi ľudských bytostí nachádzajúcich sa vo vegetatívnom stave alebo pokiaľ ide o ľudské bytosti

s nulovou mozgovou aktivitou. Majú alebo nemajú morálny status, teda sú alebo nie sú mravnými objektami, resp. morálnymi príjemcami, keďže nemajú vedomie a necítia bolesť? A čo v prípade ľudskej bytosti s poškodenou miechou a ochrnutými dolnými končatinami nachádzajúcej sa v kóme? Mohli by sme jej spôsobiť bolesť napríklad poškodzovaním dolných končatín, keďže necíti fyzickú ani psychickú bolesť? Je taká ľudská bytosť mravným subjektom, resp. morálnym aktérom alebo aspoň morálnym príjemcom, resp. objektom morálky, má teda morálny status, a to aj keď nie je pri vedomí a necíti nijakú bolesť?

Práve preto sa prikláňam k stanovisku, že morálny status, resp. mravnými objektami by mali byť v rozličnej miere všetky formy života vrátane rastlín, ktoré podľa posledných výskumov publikovaných napríklad v časopise Cell dokážu komunikovať s okolitým prostredím, „kričať o pomoc“ atď. To, že výskum v tejto oblasti ešte nie je dostatočne rozvinutý nie je akceptovateľným morálnym argumentom na odmietnutie morálneho statusu pre celú živú prírodu, podobne ako autorovo tvrdenie, že by to znamenalo priznanie morálneho statusu obrovskej množine bytostí. V mnohých prípadoch legislatíva našťastie prebehla etiku, keď poškodzovanie nielen fauny, ale aj flóry je v rozličnej miere považované za nemorálne a trestné.

Uvediem ešte niekoľko drobností k formálnej úprave predloženej dizertačnej práce: neviem z akého dôvodu, v celej práci sa však vyskytujú slová, v ktorých prvé alebo posledné písmeno je oddelené od jadra slova, ako napr. „Majú-li však naprosto všetky živé **organism** y stejnou cenu...“ (s. 112), „Lze proto předpokládat, že v **šechny** bytosti...“ (s. 115) atď. Nevieť či je to výsledok nejakého autorovho zámeru alebo nedôslednosti pri finálnej úprave dizertačnej práce, ale trochu to kazí vcelku dobrý dojem z predloženej práce, podobne ako časté používanie hovorového vyjadrenia „tím pádem“, ktoré sa celkovo vyskytuje 44x v texte práce. A posledná poznámka k formálnej stránke predloženej dizertačnej práce: pri jej čítaní som si pripadal ako pri čítaní detektívky, pretože autor vo veľkej snahe prepojiť celý text a skúmanú problematiku, v úsilí udržať pozornosť čitateľa, v celom texte dáva množstvo odkazov na nasledujúce alebo predchádzajúce časti práce, podobne ako autor detektívky, ktorý „núti“ čitateľa, aby „odskakoval“ od súvislého čítania textu v snahe čo najskôr sa dozvedieť, kto je zlodziej alebo vrah. Možno je to iba môj subjektívny názor, ale na mňa to pôsobilo rušivo a ani vo filozofickej literatúre sa to nezvykne často robiť, je to skôr neštandardný prístup.

Záver: predložená dizertačná práca má vysokú úroveň a je odrazom vcelku seriózneho a zodpovedného analytického prístupu autora k skúmanej problematike. Hoci som sa vo svojom posudku viac sústredil na autorove tvrdenia, s ktorými nesúhlasím alebo aspoň polemizujem, **považujem predloženú dizertačnú prácu za veľmi kvalitnú a odporúčam ju k obhajobe.** Moje pripomienky alebo podnety majú slúžiť skôr na diskusiu, než byť arbitrárne z hľadiska hodnotenia prezentovaných názorov a stanovísk autora.

V Prešove 9.6.2023

Prof. PhDr. Vasil Gluchman, CSc.